

Етапи та стадії проведення судової гірничотехнічної експертизи

Іван Пугач

Канд. техн. наук, доц., ДніпроНДЕКЦ МВС України, м. Дніпро, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9836-7753>, e-mail: pugachivan@ukr.net

Розглянуто обґрунтування переліку і вмісту етапів та стадій проведення судової гірничотехнічної експертизи.

Ключові слова: судова експертиза; гірничотехнічні дослідження; гірнича справа; установлення фактів.

Stages and Phases of Forensic Mining Engineering Expertise

Ivan Pugach

The author analyzes the rationale for the list and content of the stages and phases of forensic mining technical expertise.

Keywords: forensic expertise; mining engineering investigations; mining case; determination of facts.

Судова гірничотехнічна експертиза є ключовим інструментом для розв'язання справ, пов'язаних із надзвичайними подіями у гірничій промисловості. Вона дає змогу встановити причини та обставини аварій, нещасних випадків та порушень безпеки на гірничих підприємствах. Незважаючи на важливість цього виду експертизи, етапи та стадії її проведення ще не досліджені належним чином. Розуміння чіткої послідовності та вмісту цих етапів і стадій дасть змогу систематизувати знання про процес проведення експертизи та виявити їх особливості. Знання цих етапів і стадій необхідне для ефективної організації та проведення експертизи, забезпечення її повноти, об'єктивності та якості. Дослідження цих етапів і стадій безпосередньо пов'язане з удосконаленням методики проведення експертизи, підвищенням якості експертних висновків та оптимізацією взаємодії експерта з органами розслідування та судом.

Окремі аспекти етапів і стадій судової інженерно-технічної експертизи досліджували такі вітчизняні науковці, як А. А. Крупка, М. О. Крालюк, В. К. Костенко, В. В. Сабадаш, В. В. Горбенко, В. О. Горбенко. Вони приділили увагу теоретичним та практичним аспектам проведення судової інженерно-технічної експертизи, роблячи свій внесок у розвиток цієї галузі. Водночас потребують подальшого дослідження питання змісту та послідовності експертних дій на кожному етапі, взаємозв'язку між етапами, критеріїв розмежування стадій експертизи.

Основним завданням, яке розв'язує судовий гірничотехнічний експерт є встановлення фактичних обставин виникнення й розвитку надзвичайної ситуації на гірничому підприємстві та причиново-наслідкових зв'язків між невідповідними діями технічного персоналу і негативними наслідками, що трапились унаслідок цих дій. Експертна методика має гарантувати достовірність і обґрунтованість висновків експерта.

Із розвитком науки й техніки зростає потреба у спеціальних знаннях у гірничій науці для розв'язання експертних завдань. Судовому експертові доручають складне завдання, яке має дві протилежні за суттю частини. З одного боку, він має докладно описати проведені дослідження, включно з методикою та отриманими результатами з відповідними оцінками. З іншого боку, експерт має дати вичерпні відповіді на поставлені питання та зробити заключний висновок у стислій формі, щоб уникнути неоднозначності та забезпечити можливість об'єктивної оцінки висновку слідчим, прокурором та суддею.

Для того, щоб максимально стисло та науково обґрунтовано відобразити в дослідницькій частині висновку процес застосування тих чи тих методів дослідження, експертна методика досліджень має детально визначати регламентовану програму розв'язання експертної задачі, яка складається з послідовних практичних та розумових операцій, спрямованих на встановлення фактичних обставин виникнення

й розвитку надзвичайних ситуацій, причинно-наслідкових зв'язків між невідповідними діями функціональних осіб і негативними наслідками, що трапились унаслідок цих дій та інших технічних питань у галузі гірничої справи. Судова гірничотехнічна експертиза як практична діяльність є певним експертним дослідженням із розв'язання завдань, що мають значення для встановлення фактичних даних у кримінальному провадженні. Дотримання послідовності стадій та етапів дослідження є запорукою правильного аналізу й оцінювання виявлених ознак та формулювання висновків за результатами експертного дослідження.

Відповідно до Методичних рекомендацій [1] експертна методика містить послідовні, логічно об'єднані стадії та етапи, кожен із яких розв'язує окремі завдання та визначає шляхи їх розв'язання. Кожна стадія має своє суттєве значення для досягнення головної мети експертної методики — розв'язання завдань, поставлених перед експертом.

Термін «етап» використовують на позначення великої структурної одиниці, що може містити кілька стадій експертизи та охоплювати тривалий проміжок часу та ресурсів у рамках процесу проведення експертизи. Стадія — це окрема частина етапу, яка розділяється на конкретні кроки та допомагає систематизувати проведення судової гірничотехнічної експертизи. Кожна стадія виконує певну роль у досягненні загальної мети етапу. Дія — це конкретна операція або дійство, яке виконують на кожній стадії для збирання, аналізування й документування інформації, а також для виконання специфічних завдань у межах проведення судової гірничотехнічної експертизи. Дії можуть містити: вимірювання; аналіз вихідних даних; вивчення документації; участь у допитах, слідчих експериментах, огляді місця події; розрахунки та інші операції, необхідні для отримання об'єктивних результатів експертизи.

У контексті судової гірничотехнічної експертизи зазначені терміни використовують для структурування та організації судового експертного процесу, допомагаючи логічно та впорядковано організовувати робочі процеси судового експерта, визначати послідовність та обсяг робіт, які потрібно виконати для успішного завершення експертизи з метою надання об'єктивних та науково обґрунтованих висновків.

Експертне дослідження причин та наслідків надзвичайних подій у гірничій промисловості і в підземних умовах містить три етапи та шість стадій.

Етап підготовчих (попередніх) досліджень: стадія попереднього дослідження. 2. Етап основного дослідження: стадія роздільного дослідження; стадія експерименту; стадія порівняльного дослідження. 3. Заключний етап дослідження: стадія оцінювання результатів проведеного дослідження та формулювання висновків; оформлення ходу та результатів експертного дослідження висновком.

На етапі підготовчих (попередніх) досліджень (стадія попереднього дослідження) експерт здійснює попереднє дослідження наданих на експертизу матеріалів у межах якого він має розв'язати такі завдання: 1) з'ясувати мету дослідження; 2) оцінити надані в розпорядження експерта матеріали щодо достатності для розв'язання поставлених питань; 3) сформулювати загальне уявлення про досліджувані об'єкти, їх властивості та ознаки; верифікувати інформацію на надлишкову, малоінформативну або суттєво суперечливу [2]; 4) розробити експертні версії; 5) спланувати експертне дослідження.

Основна мета стадії роздільного дослідження — побудова інформаційних моделей надзвичайної ситуації: 1) моделі безпечного розвитку події (ідеальної моделі), у якій всі дії осіб, причетних до надзвичайної події, відповідають вимогам нормативно-правових актів з охорони праці та технологічної проєктної документації, що регламентують порядок організації технологічних процесів та вжиття необхідних заходів щодо забезпечення безпечного виконання робіт (адекватні дії); 2) динамічної моделі надзвичайної події, у якій фіксують і відображають реальні, зокрема, невідповідні дії осіб, причетних до надзвичайної ситуації з урахуванням відступів від вимог нормативно-правових актів з охорони праці та технологічної проєктної документації, що призвели (могли призвести) до настання негативних наслідків; 3) просторово-хронологічної моделі розвитку надзвичайної події для визначення механізму створення небезпечної ситуації, її розвитку у часі та просторі.

На стадії експерименту експерт використовує свої знання та досвід для проведення спеціальних досліджень, які допомагають установити

фактичні обставини надзвичайної події, що розглядається, для чого експерту необхідно розв'язати такі завдання: 1) установити обставини, які передували надзвичайній події; 2) установити взаємодії виробничих та технологічних систем, учасників виробничого процесу в межах досліджуваної ситуації; 3) установити порядок виконання робіт, під час яких сталася надзвичайна подія; 4) установити механізм настання нещасного випадку.

На стадії порівняльного дослідження експерт на основі зіставлення (порівняння) ідеальної, динамічної та просторово-хронологічної моделей здійснює побудову оперативної інформаційної моделі надзвичайної ситуації. У результаті порівняння цих моделей розв'язують такі завдання: 1) порівняльний аналіз адекватних дій працівників із їх фактичними діями; 2) установлення причин та умов, які призвели до настання (або сприяли настанню) надзвичайної події; 3) установлення збігів та розбіжностей, отриманих у результаті дослідження оперативної інформаційної моделі надзвичайної ситуації; 4) установлення причиново-наслідкових зв'язків та зв'язків обумовленості між невідповідними діями осіб, причетних до настання надзвичайної події, і негативними наслідками, які сталися.

На заключному етапі здійснюють оцінювання результатів проведеного дослідження та формулюють висновки: 1) виконання комплексної оцінки результатів проведеного експертного дослідження на предмет логічної несуперечливості; на доступність висновків експертизи для принципової можливості їх перевірки; 2) формулювання остаточних висновків на підставі внутрішнього переконання, використовуючи прийоми логічного узагальнення та абстрактного мислення.

На заключному етапі експертного дослідження формують загальний висновок судової гірничотехнічної експертизи, який є синтезом проміжних висновків та відповіддю на запитання, поставлені перед експертом. Цей висновок базується на внутрішньому переконанні експерта, що ґрунтується на його професійних знаннях, досвіді, науковій обґрунтованості та надійності методик дослідження, використаних у процесі виконання експертизи.

У результаті проведеного дослідження та аналізу експертної практики встановлено, що для успішної розробки методики проведення гірничотехнічної експертизи необхідно спиратися на чітку послідовність етапів та стадій дослідження із застосуванням ідеальної, динамічної та просторово-хронологічної моделей надзвичайної події. Такий підхід допоможе сприяти глибокому розумінню причиново-наслідкових зв'язків та встановленню причин і умов виникнення небезпечних подій.

Перелік джерел посилання

1. Рувін О. Г. та ін. Розроблення експертних методик: зміст, структура, оформлення (з урахуванням міжнародних стандартів, прийнятих в Україні) : метод. рекомендації. Київ, 2021. 102 с. URL: <https://m3rkuutm8pkzeqapl5ynjvb3gips8uao.cdn-freehost.com.ua/wp-content/uploads/2021/06/sdwdwsa-1.pdf> (дата звернення: 02.04.2024).
2. Безпека людини у сучасних умовах : монографія / В. В. Березуцький, Н. Л. Березуцька, А. О. Богодист та ін.; за заг. ред. проф. В. В. Березуцького. Харків, 2018. С. 151—167. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/cc19977a-5060-4d49-907b-52e1bb71add7/content> (дата звернення: 02.04.2024).